

Az ERASMUS-program: ideál és valóság.

**A bürokratikus inercia jelenségének elemzése a legnagyobb európai
mobilitási program példáján.**

Tartalom

Bevezető	4
Az Erasmus tartalma: az elvárások és a valóság találkozása	9
Külföldi részképzés: a nagy lehetőség és/vagy a nagy élmény?	9
Az Erasmus program „evolúciója”: 1987-2012	14
A „szakmaiság dogmája” és meghaladásának lehetőségei	18
Az Erasmus adminisztrációja: elmélet és gyakorlat	24
Konklúzió	29
Irodalom	33

„inertia (lat): ügyetlenség, lomhaság, tétlenség”

„Minden test nyugalomban marad, vagy egyenes pályán egyenletesen mozog mindaddig, míg környezete meg nem változtatja mozgásállapotát.”

/Newton I. törvénye, a tehetetlenség törvénye/

(In: Halász 2000: 32)

Bevezető

A 2012-es esztendő valószínűleg igen fontos dátumként marad majd fenn az európai hallgatói mobilitás történetében: ebben az évben lett 25 éves az ERASMUS¹, a legfontosabb európai és egyúttal világviszonylatban is a legnagyobb volumenű mobilitási program, amelynek keretében az elmúlt negyed században közel három millió európai hallgató tölthetett el egy-két szemesztert egy másik résztvevő ország intézményében, vagy vehetett részt külföldi szakmai gyakorlaton.

A program jubileumi éve során a benne részt vevő 33 ország² mindegyikében számos különböző, a programot méltató ünnepséget, a program jelenével és jövőjével foglalkozó konferenciát és egyéb rendezvényt tartottak³.

A 2012. május 16-án Budapesten megrendezett „ERASMUS 25. Az Erasmus program hatásai a magyar felsőoktatásra” című konferencián Kis Norbert, akkori felsőoktatásért és tudománypolitikáért felelős helyettes államtitkár a rendezvényt megnyitó beszédében úgy fogalmazott, hogy a közel három millió hallgatót számláló „Erasmus alumni egy sűrű szövésű háló az EU egyben tartására”, az Erasmus mobilitás mint jelenség pedig „az újkori európai kultúrtörténet felmérhetetlen jelentőségű mozgalma”. Nagy szavak, egyelőre kicsit talán túlzóak is, de az vitathatatlan, hogy az Erasmus program léte jelentős hatással volt és van az európai felsőoktatás egészére: ennek a programnak köszönhető a hallgatói mobilitás tömegessé válása, ehhez a programhoz kötődik az ECTS (European Credit Transfer System) kreditátviteli rendszer kidolgozása, és ennek a programnak az apropóján kezdődött el az egyes nemzeti felsőoktatási rendszerek között az az intenzív együttműködés, együttgondolkodás, amely nélkül valószínűleg az egész Bologna-folyamat elindítása, az Európai Felsőoktatási Térség létrehozása sem lett volna lehetséges – ahogy erre az Erasmus jubileumát köszöntő 2012. február 2-án kelt közleményében az Európai Egyetemi Szövetség (EUA) is felhívja a figyelmet (EUA - 25th Anniversary...).

A hivatalos méltatások hitelét erősíti a program iránti folyamatosan növekvő, a „fogyasztói elégedettséget” tanúsító hallgatói érdeklődés: a 2010/11-es tanévben (az utolsó

¹ A program neve egyrészt Rotterdami Erasmusnak (1465-1536), a jeles németalföldi humanista tudósak állít emléket, másrészt a „EuRopean Community Action Scheme for the Mobility of University Students” elnevezésre utaló mozaikszóként is értelmezhető. A könnyen megjegyezhető és találó „márkanév” a program kidolgozásáért felelős csapat egyik tagjának, Alan Smithnek köszönhető, akinek saját visszaemlékezése szerint hosszú, ám eredménytelen gondolkodás után végül zuhanyozás közben jutott eszébe ez a „megoldás” a „Europe”, „Mobility”, „University” és „Student” kulcsszavak megfelelő sorrendbe állításával (Wuttig 2012: 9).

² A 27 EU-tag mellett jelenleg Horvátország, Izland, Liechtenstein, Norvégia, Svájc és Törökország vesznek még részt az Erasmus-mobilitásban.

³ Ezek listája elérhető az Európai Bizottság honlapján (25th Anniversary...).

tanév, amelyre vonatkozóan már rendelkezésre állnak a részletes statisztikák) minden addiginál több, összesen 190 498 hallgató vett részt Erasmus tanulmányi mobilitásban, ami 7,2%-os növekedést jelent a megelőző tanévhez képest (Az Erasmus program új rekordja...).

Az Erasmus „piacképességét” igazoló számadatok és a program nagyszerűségét bizonygató hivatalos megnyilatkozások sora mellett mostanában kevésbé feltűnően ugyan, de már évek óta jelen van egy elég erőteljes „Erasmus szkepszis” is. Egyes oktatáskutatók, a sajtó és a közvélemény egy elég jelentős része is megkérdőjelezi az Erasmus program hasznosságát. A Badische Zeitung Erasmus-jubileummal foglalkozó cikkében idézett Stefan Wolter svájci kutató például már 2006-ban azt javasolta egy tanulmányában, hogy mielőbb szigorítani kellene az Erasmus részvételi kondícióin, mivel a program (egyébként azóta is változatlan) adott formájában az EU külföldi tanulmányok címszó alatt nem ritkán tulajdonképpen „hosszúra nyúlt üdüléseket” támogat (Janz 2012: 11). A Time magazin 2007-es ironikus hangvételű írása az EU 20 legfontosabb vívmányáról a 13. helyen megemlített Erasmusról úgy fogalmaz, hogy a program leginkább a benne részt vevő hallgatók „komparatív sörismeretét” fejleszti (What’s so great...). A szélesebb közvélemény „Erasmus-barátságát” pedig egyes Erasmus-ösztöndíjasok viselkedése teszi rendszeresen próbára⁴.

Mindebből logikusan következik a „De most akkor mi itt az igazság, kérem?” kérdése. Az évente hallgatók százezreit hasznos és tartalmas mobilitási tapasztalathoz segítő Erasmus programot működtető óriási „gépezet” (Európai Bizottság, nemzeti mobilitási irodák és a részt vevő több mint 4000 felsőoktatási intézmény kooperációja) alapvetően jól működik, az Erasmus mobilitás „üzemeltetése” professzionális, tudatosan megtervezett, folyamatos kontroll alatt áll, rendszeresen korrigálják, és egyes kritizálható jelenségek tulajdonképpen csak az „ahol fát vágnak, ott hullik a forgács” ősi igazsága alapján, elvértve fordulnak elő, nem pedig az egész rendszer működéséből következnek? Vagy épp ellenkezőleg: a hivatalos „sikerpropaganda” állításával szemben valójában egy rosszul megszervezett, haszontalan és igen költséges projekt, a „hallgatók nyaraltatása” zajlik Erasmus program elnevezéssel? Vagy az Erasmus program éppen annyira hasznos, és az egész „Erasmus-gépezet” éppen annyira működik jól, hogy az érintetteknek még vonzóbbnak tűnjön a részvétel, mint a kimaradás?

Dolgozatunk hipotézise az, hogy az Erasmus program éppen a relatív sikeressége miatt „reformálhatatlan”. A Newton I. törvényében leírt inercia jelenségének a lényege az, hogy a különböző dolgok csak akkor mozdulnak meg, vagy változtatják meg a mozgásukat, ha

⁴ Amikor néhány hete este tíz körül a 74-es trolira felszállt mellé egy nagyjából tízfős, tört angolsággal ordibáló és félig üres sörösüvegekkel hadonászó „Erasmus horda”, jelen dolgozat egyébként abszolút mobilitásbarát szerzője is eléggé elgondolkodott azon, hogy van-e értelme annak, hogy ők most az EU anyagi támogatásával Budapesten „tanulnak”.

valami erre kényszeríti őket. Az Erasmushoz hasonló nagy volumenű társadalmi programok esetében egy, a fizikából ismert jelenséghez hasonlítható ún. „bürokratikus inercia” érvényesül: döntés születik egy program indításáról, meghatározzák a program főbb paramétereit, aztán a program elindul. Ha egyáltalán nem működik, akkor leállítják, ha egyértelműen szükségesnek tűnik, akkor korrigálják. Ha viszont a korrekció nem tűnik feltétlenül szükségesnek, akkor a program megy tovább az eredeti elgondolások szerint, akkor is, ha közben egyébként történtek olyan változások, amelyekre tekintettel már érdemes lenne a korrekció a hatékonyabb működés érdekében⁵.

Jelen dolgozatban a szerző az általa gyakorlatból is jól ismert⁶ és tudományos igényyel is vizsgált⁷ Erasmus mobilitási program „bürokratikus inerciáját” kívánja elemezni. Két fő kérdése az, hogy 1, Az Erasmus program a jelenlegi formájában milyen valós előnyöket kínál a benne részt vevő hallgatók számára, és a program működése, „belső logikája” mennyiben segíti, vagy éppen akadályozza őket ezek megszerzésében? 2, Hogyan lehetne (feltételezve, hogy ez legalább bizonyos mértékben lehetséges) az Erasmus programot a fő érintettek (hallgatók és adminisztrátorok) számára a jelenleginél „felhasználóbarátabbá” tenni; milyen eszközökkel lehetne érdemben csökkenteni a program bürokratikus inerciáját?

Az Erasmus olyan nem adminisztratív jellegű (egyébként természetesen fontos) gyakorlati problémáira, mint az ösztöndíj sokak szerint elégtelen mértéke, vagy a külföldi szemeszter miatti gyakori csúszás a hazai tanulmányok befejezésével, ebben a dolgozatban nem térünk ki: ennek a munkának az Erasmus program adminisztratív beavatkozással orvosolható szervezési és szabályozási problémái adják a témáját.

Fontos megjegyezni azt is, hogy a dolgozat csak az Erasmus program egyetemi szinthez kötődő részével, és azon belül is csak a hallgatók tanulmányi célú mobilitásával és annak menedzselésével, vagyis a szerző által gyakorlatban is megismert témákkal foglalkozik.

⁵ A jelenség (angolul: bureaucratic inertia) a Pearson Education on-line glosszáriuma szerinti meghatározása: „the tendency of bureaucratic organisations to perpetuate themselves” (Bureaucratic inertia – definition...).

⁶ E dolgozat szerzője maga is korábbi Erasmus-hallgató (2010/11. tavaszi félév, Uniwersytet Warszawski, Lengyelország) és 2012 tavaszán gyakornokként dolgozott egy (a kötelező anonimitás miatt itt meg nem nevezett) magyarországi egyetem nemzetközi irodájában, így a program hallgatói, „felhasználói” oldalról való megismerése mellett annak intézményi menedzselésébe is betekinthezett.

⁷ A 2012 júniusában xxx egyetemen megvédett „xxx” című, xxx szakon (a nem jellegű példányon természetesen minden adat szerepel) írott szakdolgozata részeként a szerző alapvetően politikatudományi szempontból vizsgálódva, az EU mobilitástámogató politikája mögötti célokat és az Erasmusnak az európai integrációs folyamatban betöltött szerepét elemezve már foglalkozott az Erasmus programmal; az Erasmus szervezéstudományi megközelítésű elemzésének az ötlete is ekkor merült fel benne. Jelen TDK-dolgozatát a szerző így természetesen nem a nulláról kezdi. Az e dolgozathoz felhasznált források egy részét már korábban is olvasta, ill. a dolgozat egyes részeinél saját korábbi, az Erasmus program gyakorlati működésével kapcsolatos következtetéseire, gondolatmenetére is jelentős mértékben építeni tudott. TDK-dolgozatába azonban (egy-egy, ebben az elemzésben is releváns, más szerzőktől származó idézeteken kívül) egyetlen mondatot sem emelt át. Jelen dolgozat az említett szakdolgozat eredményeire is sokban építő, de attól világosan elválasztható, újabb önálló szellemi munka eredménye.

Az egyetemi szint és a nemzeti mobilitási irodák, valamint az Európai Bizottság kapcsolatát, ill. az Erasmus program egyéb elemeit (szakmai gyakorlatok, oktatói mobilitás stb) ez a dolgozat nem vizsgálja. A közel három millió hallgatót „megmozgató” Erasmus jelentős gazdasági és politikai vonatkozásaira is csak ott, és annyiban utalunk, ahol ez jelenlegi témánk szempontjából is szükségesnek tűnik.

A dolgozat első nagy fejezete az Erasmus program tartalmi kérdéseit elemzi: bemutatja az „ideális mobilitás” eltérő értelmezéseit és a hozzá kapcsolódó különböző elvárásokat az EU ill. a részt vevő hallgatók részéről, majd ezeknek az eltérő „ideáloknak” a „létező mobilitással” való „szembesítése” következik. A fejezetet a szerző néhány átalakítási javaslata zárja, amelyek alapján talán közelebb kerülhetne egymáshoz az „ideális” és a „megvalósuló” Erasmus.

A második nagy fejezet az Erasmus program adminisztrációjával foglalkozik, a hallgató és az egyetemi mobilitási adminisztráció szemszögéből is sorra véve az Erasmus programban való részvétellel járó adminisztrációs köteleességeket a jelentkezési lap leadásától egészen a hallgatók hazatérés után írandó beszámolójáig. Annak ellenére, hogy a folyamat viszonylag egyszerű és összességében áttekinthető, meglepő, hogy néhány összeurópai szintű központi előírás értelmetlensége, ill. esetenként éppen a vonatkozó központi előírások hiánya miatt mennyi, az egyetemi adminisztrátorok és a programban részt vevő hallgatók türelmét próbára tevő felesleges munka (és a környezetet terhelő komoly papírpazarlás) kíséri az Erasmus menedzselését. A szerző természetesen ebben a fejezetben is ismerteti a szerinte szükséges és lehetséges korrekciós lépéseket.

A dolgozatot egy rövid, a korábban leírtakból levonható következtetéseket összegző konklúzió zárja.

Munkája során a szerző az Erasmus programnak a hivatalos és nem hivatalos értékeléseket, neves szakértők és „egyszerű” hallgatók, újságírók programmal kapcsolatos meglátásait egyaránt figyelembe vevő, független elemzésére törekedett. A felhasznált források között ennek megfelelően az Erasmus programhoz kötődő különböző hivatalos megnyilatkozások, statisztikák és szakértői tanulmányok mellett egyszerű újságcikkek, népszerűsítő célú kiadványok és rövidfilmek is szerepelnek.

Tekintettel arra, hogy az Erasmus program működéséhez kapcsolódóan a szerzőnek semmilyen anyagi vagy egyéb érdekeltsége nincs, a program elemzése során annak egyetlen elemét sem kellett alapvetőnek, megváltoztathatatatlannak tekintenie, ezért nem is tekintett semmit ilyennek: amit saját tapasztalatai, vagy a különböző források elemzése alapján a

gyakorlatban funkciótlanak, vagy éppen károsnak talált, azt dolgozatában is ennek megfelelően mutatja be.

Minden Erasmus programmal kapcsolatos kritikája mellett is fontosnak tartja azonban már a dolgozat elején leszögezni, hogy a programot jelen állapotában is egy összességében egyértelműen pozitív, az európai polgárok számára hasznos kezdeményezésnek tekinti, és bízik benne, hogy munkájával valamennyit ő maga is segíthet annak a mobilitási programnak a továbbfejlesztésében, amelyben anno maga is részt vehetett, és amelynek számos értékes tapasztalatot és szép emléket köszönhet.

Az Erasmus tartalma: az elvárások és a valóság találkozása

Külföldi részképzés: a nagy lehetőség és/vagy a nagy élmény?

Ideális, minden szempontból tökéletes mobilitás nyilvánvalóan nem létezik. Olyan nincs, hogy valaki úgy jöjjön haza egy külföldi féléről, hogy amellet, hogy teljes mértékben elégedett a kint tanultak színvonalával és a külföldön töltött idő minden percét élvezte, még az adminisztrációval vagy éppen az anyagiakkal sem akadt semmilyen problémája, kellemetlensége. Szerencsére az Erasmusról sem állítja senki, hogy minden elemében tökéletes lenne, „csak” a különböző lehetséges hasznairól, előnyeiről beszélnek. Ezek miben létéről, ill. az egyes lehetséges előnyök „fontossági sorrendjéről” azonban már gyakran markánsan eltér a „programgazda” Európai Bizottság, a programot elemző szakértők és az abban részt vevő hallgatók véleménye.

Az Európai Bizottság hivatalos kommunikációja azt nem állítja ugyan, hogy egy tökéletes programról lenne szó, de tulajdonképpen egy minden elemében hasznos és sikeres programról beszél. Az Erasmus jubileumi évét megnyitó 2012. január 30-31-én tartott brüsszeli konferencián Androulla Vassiliou, oktatásért és kultúráért felelős biztos asszony úgy fogalmazott a programról, hogy *„az Erasmus egyike az Európai Unió legnagyobb sikertörténeteinek: a legismertebb és legnépszerűbb programunk. Az Erasmus-csereprogram lehetővé teszi a hallgatók idegennyelv-tanulását, és készségeik (mint például az alkalmazkodóképesség) fejlesztését, ami javítja elhelyezkedési esélyeiket. Arra is alkalmat ad, hogy a hallgatók és oktatók betekinthesse más országok felsőoktatási rendszereibe, és hazavihessék az ott bevált elgondolásokat”* (Maradandó benyomások és...).

Az Erasmus program hivatalos honlapján pedig a következő olvasható az „Erasmus tapasztalat” hozzáadott értékéről: *„Számos tanulmány igazolja, hogy egy külföldön töltött tanulmányi időszak nem csak a hallgatók szakmai fejlődését segíti, hanem a nyelvtanulásban, az interkulturális képességeik, az önállóságuk és öntudatosságuk fejlesztésében is támogatja őket. Emellet a külföldön töltött idő segíti a hallgatókat abban, hogy jobban megértsék, mit jelent európai polgárnak lenni. Ráadásul számos munkaadó magasra értékeli a külföldi tanulmányi időszakot, ami javítja a hallgatók foglalkoztathatóságát és munkaerő-piaci kilátásait⁸”* (The ERASMUS Programme – Studying...).

⁸ A szerző fordítása az eredeti angol szöveg alapján.

Hasonlóan fogalmaz az Erasmus program indulásának 25. évfordulója alkalmából kiadott „Erasmus – Changing lives, opening minds for 25 years” című jubileumi kiadvány is: „A külföldi tapasztalat hozzájárul a hallgatók szaktudásának gyarapításához, fejleszti a kompetenciáikat, támogatja a személyes fejlődésüket, erősíti az európai identitásukat, és segíti, hogy az emberek egész életen át tartó mobilitása (ami az „Európa projekt” központi eleme) valósággá váljon⁹” (Erasmus – Changing... 2012: 6).

A „hivatalos előnyök” után érdemes a „keresleti oldal”, a hallgatók véleményéhez valószínűleg közelebb álló Erasmus Student Network (ESN) diákszervezet¹⁰ „The importance of mobility. Why live and study abroad?” című mobilitást népszerűsítő kiadványának érveit is sorra venni (The importance of... 2012: 3-7):

- New discoveries – it’s fun!
- Network relations and friendship – growing as a person!
- Improving language skills
- Interpersonal and soft skills development
- Experiencing a different educational environment
- Gain an international perspective

Ez a lista némi hangsúlyeltolódással ugyan, de nagyjából talán még megfeleltethető a hivatalos EU-s „pozitívum listának”. Az ESN maribori helyi szervezete által megjelentetett és különböző oktatási vásárokon, „Erasmus Expókon” terjesztett „ERASMUS – Feel it... Live it... Love it!” címet viselő (reklám)kiadványa viszont már inkább az alábbi hívószavakkal reméli felhívni a külföldi hallgatók figyelmét a (természetesen Mariborban töltendő) Erasmus-ösztöndíjas időszak által kínált lehetőségekre:

ERASMUS:

- THE FUN
- THE MOBILITY
- THE CULTURES
- THE ENTERTAINMENT
- THE TRAVELLING
- THE DIVERSITY

⁹ A szerző fordítása.

¹⁰ Az 1989-ben „students helping students” mottóval alapított, 36 országban aktív, 12 ezer önkéntessel rendelkező szervezet fő célja az Erasmus és egyéb programok keretében érkező vendéghallgatók segítése és integrálása a helyi hallgatói közösségbe (Press kit – Erasmus...).

- THE FRIENDS
- THE SHARING
- THE OPPORTUNITY
- THE LANGUAGES
- THE PRACTICE
- THE PARTY
- THE EMOTIONS
- THE JOURNEY

Az, hogy a lista első helyén a „fun” szerepel, az „entertainment” és a „party” helyet kapnak rajta, a „knowledge”, „employability” és hasonlókat viszont hiányoznak, már önmagában elég sokat elárul, de ha az érdeklődő hallgató végigolvassa az egész brosúrát, akkor többek között még azt is megtudhatja, hogy az ESN minden héten tematikus bulikat szervez az Erasmus-hallgatóknak (pl. „nerd party”, „red love party” stb), valamint, hogy az ESN segítségével bowlingozásra, sörgyári látogatásra, ill. az egyik, a kiadványt illusztráló kis fotó tanulsága alapján szaunázás után egy szál alsónadrágban, hátunkon „I ♥ Maribor” felirattal hóba vizezésre is lehetőség van (ERASMUS – Feel it...).

A fenti példák alapján nyilvánvaló, hogy az Erasmus mobilitás lehetséges hozadéka a jelentős karrierépítési előnyöktől (a „nagy lehetőség” - opportunity) egészen az önmagáért való, de a résztvevők számára nyilván igen kellemes szórakozásig (a „nagy élmény” - fun) terjedően igen széles skálán mozognak, és egyes hozadékokról nem is olyan egyszerű egyértelműen megállapítani, hogy az „opportunity” vagy „fun” végpontokhoz állnak közelebb. További vizsgálódásunk előtt célszerű ezért volt Erasmus-hallgatók tapasztalataira támaszkodva tételesen is áttekinteni, hogy mit is várhat (el) valaki a programban való részvételtől?

Azt még az Erasmus legádázabb kritikusai is kénytelenek elismerni, hogy bizonyos esetekben a program rendkívül sokat tehet a hallgatók szakmai fejlődése érdekében is. Ez akkor a leginkább egyértelmű, ha a hallgató a külföldi tanulmányai során a szakterülete egy más részével kezd el foglalkozni, munkakapcsolatot alakít ki neves professzorokkal, kipróbálhat olyan eszközöket, amelyek otthon nem állnak rendelkezésre stb.

Sok ilyen Erasmus-sikertörténet van, a Deutscher Akademischer Austauschdienst (DAAD) által megjelentetett „Dem Ziel näher gekommen” (A célhoz közelebb érve) című kiadványban megszólaltatott volt Erasmus-hallgatók közül sokan egyértelműen a programban való részvételükhöz kötik a karrierjük indulását. A kint tanultak, a kint elsajátított szemlélet,

vagy éppen a kint kiépített kapcsolatrendszer mind olyan előnyök, amelyek nélkül a mából visszanézve egyáltalán nem biztosak abban, hogy az általuk befutott karrier az Erasmus nélkül is lehetséges lett volna.

Szép számmal vannak olyan hallgatók is, akik magának az Erasmusnak nem köszönhetnek ugyan különösebben sokat, de az Erasmus mint az első külföldi tapasztalatszerzés inspirálta őket arra, hogy később más ösztöndíjakra is jelentkezzenek, képezzék magukat külföldön, ismerjenek meg más országokat is: az Erasmusnak tehát mindenképpen van egyfajta „katalizátor”, a világot „kinyitó” hatása is (Dem Ziel... 2011). Mindezek mellett számos hallgató a magánéletben is az Erasmusnak köszönheti a „boldogulását”, sokan az ösztöndíj alatt ismerik meg későbbi házastársukat, vagy választanak maguknak új otthont, munkahelyet, ahol úgy érzik, hogy szakmailag és emberileg is kiteljesedhetnek¹¹.

A látványos és egyértelmű sikerek, komoly karrierrek indítása, szerető szívek összehozása mellett a program kevésbé szembeötlő, ám valószínűleg több hallgatót érintő előnyöket is kínál. Ennél a pontnál legyünk némileg előítéletesek és rosszindulatúak: tételezzük fel, hogy a hallgatók az Erasmus-időszak alatt egyáltalán nem is tanulnak semmit, hanem e helyett éjjel-nappal szórakoznak¹². Ekkor ugyanis az a kellemes vagy kellemetlen meglepetés ér bennünket, hogy a külföldi tartózkodás számos gyakorlati, a további karrier szempontjából is értékelhető haszna ugyanis akkor is kimutatható, ha a hallgatók valóban csak szórakozni, kikapcsolódni men(né)nek.

Először is, a külföldön töltött hónapok magabiztossá, a való életben használhatóvá tehetik az addig sokszor inkább csak elméletileg meglévő nyelvtudást. Igen szemléletes a Tübingeni Egyetemen biológiát és franciát tanuló Nadine visszaemlékezése a Toulouse-ban töltött Erasmus-félévére: *„Alapvetően inkább egy party szemeszter volt, mivel ott nem olyan nagy a nyomás, mint itt. Ennek ellenére nagyon sokat hozott ez a félév. Elsősorban nyelvileg. Az ember egyszer csak túljut a nyelvtudása korlátain, és sikerül természetesen beszélnie, egyszerűen úgy, ahogy jön”*¹³ (UniLeben – 25 Jahre Erasmus...: 4).

Az Erasmus-hónapok, tekintettel arra, hogy a hallgatók jelentős része életében ekkor kerül először tartósan távol a családjától és az otthoni, megszokott környezetétől, egyúttal az „élet iskolájának”, a nagykorúság, az önállóvá válás próbájának is tekinthetők. Az Erasmus-

¹¹ A már említett „Erasmus – Changing lives, opening minds for 25 years” című kiadvány számos ilyen személyes Erasmus-történetet tartalmaz.

¹² Az „Erasmus = buli út” sztereotípiát kialakulásának okait a következő alfejezetben tekintjük át. A feltételezést addig sem megerősíteni, sem cáfolni nem kívánjuk.

¹³ A szerző fordítása az eredeti német szöveg alapján.

hallgatóknak idegen emberek között, idegen nyelvű és az otthonitól eltérő kultúrájú közegben kell megállniuk a helyüket, képviselniük az érdekeiket, ellátniuk magukat.

A rugalmasság, alkalmazkodóképesség, kreativitás és hasonló „soft skills” besorolású, a munkaadók által jellemzően igen fontosnak tartott készségek mellett a külföldi tartózkodás egy nagyon értékes kontrasztív szemléletet is ad: külföldön élve az ember önkéntelenül is mindent összevet az otthoni viszonyokkal (árak, közlekedés, az emberek viselkedése stb), elgondolkodik a különbségeken, mérlegeli, hogy adott esetben melyik „megoldás” a jobb, és a hazatérés után is kritikusabban szemléli majd a környezetét, kevésbé fogadja el megváltoztathatatatlannak a dolgokat. Ulrich Teichler, a neves oktatáskutató véleménye (amellyel saját tapasztalatai alapján jelen dolgozat szerzője is teljesen egyetért) szerint pontosan ez, a „kreatív ellentét által stimulált” gondolkodás fejlődése az Erasmus legnagyobb haszna a benne részt vevők számára (Teichler 2003: 15-16).

A nyelvtudás és különböző fontos egyéb kompetenciák fejlesztése mellett nem elhanyagolható a különböző országokból érkező hallgatótársak jelentette nemzetközi kapcsolatépítési lehetőség sem. Nem biztos persze, hogy az egykor pl. Bolognában együtt sörözgető cimborák később közösen fognak tanulmányokat publikálni, vagy éppen vállalkozást indítani, de ha megmarad köztük a kapcsolat, és ugyanabban a szakmában dolgoznak, elméletileg ezekre is lehetőségük nyílhat, akár sok évvel a közös Erasmus után is. Éppen ezért nehéz felbecsülni a több millió ilyen nemzetközi szakmai-baráti kapcsolat valós gazdasági-társadalmi súlyát. Tíz-húsz év múlva mindenesetre feltehetőleg jóval jelentősebbnek fog tűnni, mint most.

Mint láthattuk, az Erasmus-hallgatók akkor is komoly mértékben profitálhatnak a programban való részvételből, ha a külföldi félév során végig csak szórakoz(ná)nak. Ha némileg engedünk a korábban javasolt előítéletességből, és elfogadjuk, hogy a szórakozás még az Erasmus-hallgatók esetében sem feltétlenül csak jelentős mértékű alkoholfogyasztást és bulizást jelent, az alfejezet zárásaként még azt is kénytelenek leszünk elismerni, hogy a hallgatók bizony még (az Erasmus-félévek idején általában igen jelentős mennyiségű) szabadidejük tartalmas eltöltése (pl. múzeumok, kiállítások látogatása, túrázás, fotózás, sport, közös főzések, nagy beszélgetések) révén is fejleszthetik különféle készségeiket, gyarapíthatják a tudásukat, más megközelítéseket is megismerve jobban megérthetnek különböző dolgokat.

Tarnay István a következő szavakkal összegezte egy 2004-ben, reprezentatív magyarországi mintán végzett kutatása eredményeit a külföldi tanulmányokat folytatott és nem folytatott hallgatók közti különbségről: „... az önálló életvitel megtapasztalása, a más

kultúrák megismerése, a nyelvtudás, a kialakított kapcsolatok olyan előnyökhöz juttatják a külföldön tanulókat, amelyek szinte behozhatatlan előnyt jelentenek számukra a csak itthoni képzésben résztvevőkkel szemben” (Tarnay 2005: 423). Kemény szavak. Pedig tulajdonképpen csak olyan dolgok összességét nevezi meg „szinte behozhatatlan előnyként”, amelyek, mint láthattuk, az Erasmus programban való részvétellel is egyértelműen elérhetőek a hallgatók számára.

Miért gondolják akkor mégis sokan, hogy az Erasmus egy haszontalan „buli út”? Egyáltalán, hogyan jutott (süllyedt?) idáig a program nem hivatalos megítélése? A következő alfejezetben ezt a folyamatot tekintjük át.

Az Erasmus program „evolúciója”: 1987-2012

Az 1987/88-as első „Erasmus-tanévben” 11 ország 3244 hallgatója vett részt Erasmus tanulmányi mobilitásban. A 2010/11-es tanévben ugyanezek a számok: 32 ország, 190 498 hallgató¹⁴. A nagyságrendi változást jól érzékelteti, hogy a 2010/11-es tanévben Magyarországról kiutazó Erasmus-hallgatók száma (3347) önmagában nagyobb volt, mint a programban 1987/88-ban részt vevő valamennyi hallgatóé együttvéve¹⁵.

A hatalmas nagyságrendi növekedés természetesen a program tartalmát is teljesen átformálta. A változás lényegét kiválóan érzékeltetik a Badische Zeitung Erasmus-évfordulóhoz kapcsolódó írásában megszólaltatott hallgatók elmondottak: a spanyol szakos Elisabeth Kabatek, a Salamancai Egyetem egyetlen (ráadásul szőke és kék szemű) német vendéghallgatójaként 1988-ban még szenzációnak számított a többi hallgató körében, a kizárólag spanyolokból álló lakóközössége, és általában minden helyi lakos is kíváncsi volt rá, keresték a társaságát, minek köszönhetően a kint töltött idő végére tökéletesen sikerült elsajátítania a nyelvet.

A nemrég szintén Salamancából visszatérő (ugyancsak szőke és kék szemű) Alina Ganternek már egészen más tapasztalatokat jelentett az Erasmus: rá a helyiek közül már senki nem volt kíváncsi, a Salamancai Egyetemen ugyanis időközben évi 9000 főre emelkedett a külföldi hallgatók száma. Alina lakótársai Németországból és Belgiumból érkeztek, a legjobb barátai pedig osztrák Erasmus-hallgatók lettek. Spanyolt az egész kint tartózkodása alatt

¹⁴ Ha az Erasmus keretében külföldi szakmai gyakorlatra menőket is számítjuk (ez egyébként 2007 óta lehetséges), akkor 231 410 a 2010/11-es tanévre vonatkozó pontos szám (Erasmus – Facts, figures... 2012: 3-5).

¹⁵ Erre az érdekes tényre dr. Csernus Sándor, a Tempus Közalapítvány elnöke hívta fel a figyelmet „Az Erasmus program hatása a magyar felsőoktatásra” című előadásában, a 2012. május 16-án tartott budapesti ERASMUS 25 konferencián.

tulajdonképpen csak az egyetemi nyelvóráin tanult, az Erasmus-közösség által használt nyelv a néhány spanyol szóval dúsított „Erasmus English” volt. Ezt azonban egyáltalán nem bánja, ahogy a Salamancában őt „váltó” hallgatótársa, Franziska Mayr sem. Szerintük az Erasmus ma éppen a nemzetközi karaktere miatt érdekes: „Mikor ismerhetne meg az ember ennyi embert ilyen sok országból, ha nem az Erasmus alatt?” – szegezik a kérdést az újságírónak (Janz 2012: 10-11).

Az egyre nagyobb létszámú és egyre heterogénebb összetételű „Erasmus-hallgatóság” nem könnyíti meg a fogadó intézmények dolgát: mivel a többségük általában nem ismeri a helyi nyelvet olyan szinten, hogy a rendes hallgatóknak kínált tárgyakat felvehesse, számukra többnyire külön, angol nyelvű „Erasmus-kurzusokat” kell indítani. A mindenkinek megfelelő szintet, tekintettel a hallgatók különböző szintű nyelvtudására, eltérő szakmai háttérére, sőt életkorára is¹⁶, szintén nem egyszerű meghatározni. Az eredmény többnyire a lefelé nivellálás, elvégre ezek a kurzusok „tömegtermékek”: minden fogyasztójuk számára emészthetőnek kell lenniük. Az Erasmus programra is igaz, hogy számos helyen „a kommercializálódás elég egyértelmű jegyeit mutatja” (Hrubos 2011: 218). Ez, bár néha elég kellemetlen érzés, ha az embert Erasmus-hallgatóként eleve enyhén debilként (le)kezelik¹⁷, tulajdonképpen a hallgatóknak sincs nagyon ellenére: egyrészt átlátják, hogy egy bizonyos mértékben szükségszerű folyamatról van szó, sokaknak a hiányos nyelvtudás miatt a szakmailag tulajdonképpen tartalmatlan „alibi kurzusok” is kellően nehezek, és ami talán a legfontosabb: miért zavarna valakit az, ha mondjuk Párizsban nem terhelik agyon különböző beadandókkal, évközi számonkéréssel és hasonlókval, hanem egy népes baráti társasággal van ideje felfedezni a várost, és kellemesen tölteni az időt? Párizsban végül is csak egy félévig lesz kint, könyvtározni meg otthon is tud.

Nem tesz jót a program szakmai értékének és társadalmi megítélésének az utóbbi évek azon tendenciája sem, hogy egyre több hallgató a fenyegető munkanélküliség elől való menekülési lehetőségnek, kényelmes „parkoló pályának” tekinti azt, és ehhez gyakran még biztatást és állami támogatást is kapnak: Spanyolország például a kimenő hallgatókra vonatkozó hivatalos nemzeti mobilitási célkitűzését abban jelölte meg, hogy fokozza a

¹⁶ Az Erasmusra legalább másodéves hallgatók mehetnek, tehát ha a fogadó intézmény engedi, hogy egy-egy tárgyat különböző képzési szintre járó hallgatók is felvegyenek, könnyen előfordulhat, hogy 19 és 23-24 évesek ülnek együtt az órákon.

¹⁷ A szerző tapasztalatai alapján a Varsói Egyetem „Erasmus-kurzusain” például úgy oldották meg a mindenki által abszolválhatóság problémáját, hogy vagy már az órák látogatásáért eleve járt a közepes, és vizsgázni csak a jobb jegyekért kellett, vagy kötelező volt ugyan a vizsga, de a pontok felét adó rövid kérdések olyan egyszerűek voltak (pl. Robert Kagan egy ismert a, amerikai politológus, publicista; b, brit színész; c, kínai pártvezető), hogy az elégséges akkor is biztosan meglegyen, ha a hallgató az esszé kérdésekre nem is válaszolna.

spanyol hallgatók Erasmus-részvételét „as much as possible”¹⁸ (Mapping mobility... 2011: 178). Lengyelországban például a 2008/09-es tanév 860-as létszámáról 2010/11-re 1910-re nőtt a spanyol Erasmus-hallgatók száma (PL – Poland...), Varsóban is ők tették ki az Erasmus-hallgatóság majdnem felét. Jelentős részüknek nagyon komoly nyelvi hiányosságai voltak, különösebben nem érdekelték őket az órák, a számukra nevetségesen olcsó árakon elérhető szórakozási lehetőségek viszont annál jobban¹⁹.

A külföldi tartózkodás költségeit csak részben fedező hozzájárulást²⁰ nyújtó program presztízse, részben a fentebb leírt eltömegesedés miatt is, a gazdagabb országokban nem túl magas. Azok a tehetséges hallgatók, akik nem szorulnak rá a program anyagi támogatására, vagy elnyernek más ösztöndíjakat, nem érdeklődnek különösebben az Erasmus iránt: a lehetőséget meghagyják a nyelvileg és szakmailag kevésbé felkészült, laza „party félét” kereső társaiknak.

Az Erasmus hivatalosnak tekinthető kommunikációja is egyre inkább a program „nagy élmény” jellegét domborítja ki, a szakmailag „nagy lehetőség” mellékessé válik. 2011-ben például a DAAD Erasmust népszerűsítő rövidfilmek készítésére kiírt pályázatán olyan alkotás nyerte az első díjat, amelyben a főhős különböző szórakoztató élményei mellett unalmas, letudandó kötelességként tűnnek fel a kint folytatott tanulmányok²¹.

Mindemellett két olyan, spontán kialakult és nehezen megváltoztatható strukturális jellemzője is van a programnak, amelyek jelentősen befolyásolják az Erasmus szakmai komolyan vehetőségét ill. vehetetlenségét.

Egyrészt a hallgatók jelentős része jóval inkább érzelmi, mint szakmai alapon választja ki Erasmus-tanulmányai helyszínét. Egy igen szemléletes példa: az xxx egyetem kertészmérnök hallgatói jelentkezhetnek Valenciába és Eszékre (Osijek) is, nagyjából ugyanannyi támogatást kapva. Minden racionális érv a közeli horvát város mellett szól: kényelmesen ki lehet jönni az ösztöndíjból, a későbbi szakmai pályán (feltételezve, hogy a hallgató később Magyarországon akar dolgozni) valószínűleg jobban hasznosíthatóak az itt

¹⁸ Spanyolország egyébként is évek óta a legtöbb hallgatót küldő és fogadó ország (Erasmus – Facts... 2012: 6).

¹⁹ Jellemző módon spanyol alkotók munkája a „The official ERASMUS HYMN: Cheers for Erasmus!” című, Erasmust népszerűsítő „remekmű”. Akinek esetleg a dolgozat eddig elolvasott része után is kételyei lennének az Erasmus program szakmai jellegét illetően, annak feltétlenül ajánlom: <http://www.youtube.com/watch?v=tIw5u-SWBjc> Számos nyelven meg lehet belőle tanulni az „Egészségedre!” kifejezést.

²⁰ Az Erasmus-ösztöndíj átlagos összege a 2010/11-es tanévben havi 232 euró volt (Erasmus – Facts... 2012: 5)

²¹ A film egy részében a főhős két halom könyv között látható, közben pedig a „Das Leben ist nicht immer nur Party...” (az élet nem mindig csak buli) szomorú megállapítást halljuk. Ezt követi a mondat befejezése: „...aber meistens schon...” (de legtöbbször azért mégis), majd hirtelen egy diszkóban, a vidáman táncoló társai között találjuk a főszereplőt. Az „1 Jahr im Ausland” című videót Martin Müller készítette. Összességében kimondottan igényes, jó humorú és nagyon őszinte alkotás, kiválóan bemutatja, hogy a hallgatók többsége hogyan látja az Erasmust. Érdeemes megtekinteni: <http://www.youtube.com/watch?v=t0KGqqGTY5I>

szerzett ismeretségek és a hasonló földrajzi és éghajlatú területen lévő kertek megismerése. Eszék azonban nem Valencia. Nincs tengerpart, fiesta, narancsligetek stb. Meg feltehetőleg a spanyol nyelvtudást sem fejleszti különösebb mértékben az eszéki tartózkodás. Így összességében Valencia a népszerűbb²².

Az Erasmus másik fontos sajátossága, hogy a részt vevő hallgatók jelentős többsége a társadalomtudományok területéről érkezik: a 2010/11-es tanévben az Erasmus-hallgatók összesen 66,23%-a tanult bölcsész és művészeti, ill. jogi, közgazdasági és más társadalomtudományi szakokon (Erasmus – Facts... 2012: 7). Ezek a képzések pedig jellemzően „képlékenyebbek”, mint a természettudományi-műszaki jellegű szakok, nehezebb objektíven megállapítani egy-egy kurzus szakmai értékét, hasznos vagy „alibi” jellegét.

Mi következik mindebből? Az Erasmusról írva Lajos Tamás már 2005-ben megállapította, hogy „a mobilitásnak **nem szakmai, hanem alapvetően szakmán kívüli** (hogy azt ne mondjuk, főként politikai), egyébként igen fontos **céljai és eredményei voltak**²³: az európai dimenzió bevezetése, erősítése az oktatásban, más nyelvi, kulturális környezetbe való beilleszkedés képességének fejlesztése, a különböző tagországok fiatal értelmisége közötti kapcsolatok kiépítése és a nyelvtudás növelése” (Lajos: 2005: 275).

Lajos Tamás pontos „diagnózisát” érdemes Kurucz Katalin következő meglátásával kiegészíteni: „Már a kezdetektől jellemző volt, hogy ha nem is mindig a legjobb tanuló, de biztosan a legrugalmasabb, az alkalmazkodásra leginkább hajlandó és innovációra éhes fiatalok indultak el külföldi tanulmányútra” (Kurucz 2012: 5).

A hallgatók Erasmus iránti érdeklődése ugyanis leginkább a kíváncsiság szóban összegezhető: ha már van erre lehetőség, kicsit körül kéne nézni külföldön. Az alapvető motiváció tulajdonképpen ez, akkor is, ha valaki az Erasmus-félévben inkább a „nagy lehetőséget”, vagy inkább a „nagy élményt” keresi. A kettő mindenesetre semmiképp sem zárja ki egymást: a legmotiváltabb, a kinti tanulmányait is teljesen komolyan vevő hallgató sem egy „tanulógép”, és a leglustább, a felvett tantárgyait a rossz angolja miatt esetleg nem is értő „party animal” hallgató is legalább a nyelvtudását és (még ha részéről ez nem is feltétlenül tudatos) a kapcsolati tőkéjét igyekszik fejleszteni az Erasmus alatt.

Az Erasmus közelítően pontos definíciója a szerző szerint a következő lehetne: „az EU felsőoktatásban tanuló európai fiatalok más európai országokban történő tapasztalat- és

²² Ha a szerző jól emlékszik, az előző tanévben Valenciába öt, Eszékre pedig egy hallgató jelentkezett. A különbség mindenesetre elgondolkodtató mértékű volt.

²³ Kiemelés jelen dolgozat szerzőjétől.

élményszerzését, valamint a magabiztos idegennyelv-használatot és különféle készségeik fejlesztését segítő, európai identitást erősítő, anyagilag és erkölcsileg támogatott keretprogramja”. A definíciót egy-két más elemmel is nyilván lehetne bővíteni, de egy biztos: az Erasmus egy, a résztvevői (és ezáltal közvetve az egész társadalom) számára sok szempontból hasznos, de lényegét tekintve semmiképpen sem szakmai jellegű program.

A kint tanult tárgyak tartalma és színvonala a résztvevők többsége számára másodrangú szempont²⁴, nem ritkán teljesen érdektelen: ha az alapvetően nem szakmai motivációk alapján kiválasztott fogadó intézmény színvonalas, érdekes kurzusokat kínál, az csak külön pozitívum, ha meg nem, akkor meg így járt. Az összbenyomás önmagában ettől nem lesz sokkal rosszabb, több tanulás reményében pedig senki sem fog (korábbi példánknál maradva) Valencia helyett Eszékre menni.

A fentiekkel természetesen a „programgazda” Európai Bizottság is tisztában van. Alan Tyson, az Európai Bizottság oktatásért és kultúráért felelős főigazgatóságán belül működő, felsőoktatásért és az Erasmusért felelős részleg vezetőjeként egy, inkább a szűkebb szakmai közönségnek szóló, a DAAD Erasmus-évfordulós kötetében megjelent írásában az Erasmus számos különböző, e dolgozatban is bemutatott előnyének a méltatása mellett is elismeri, hogy a program szakmai tartalmán lehetne mit javítani²⁵ (Tyson 2011: 21).

A probléma „csak” az, hogy annak ellenére, hogy mindenki tudja, hogy az Erasmus alapvetően nem szakmai jellegű, a program szervezése azon a feltevésen alapul, hogy a hallgatók a teljesen szakmai alapon kiválasztott fogadó intézményükben kiválasztott x darab teljesen szakmai kurzus abszolválása céljából utaznak ki. Ennek, az Erasmus valós működése ismeretében teljesen életidegen szervezési alapelvnek, a „szakmaiság dogmájának” a sikeres meghaladása kulcsfontosságú (lenne) a program jövőbeli hatékony és hiteles működése szempontjából. A következő alfejezet ennek esélyeit mérlegeli.

A „szakmaiság dogmája” és meghaladásának lehetőségei

Az Erasmus programban részt vevő hallgatók a jelenlegi működési elv szerint még a kiutazásuk előtt kötelesek szerződést kötni a küldő és fogadó intézménnyel, amelyben a felek

²⁴ Az Európai Parlament megbízásából készült, reprezentatív mintán elvégzett felmérés eredményei magukért beszélnek: az Erasmus-hallgatók 44%-a számára volt csak fontos szempont a fogadó intézmény színvonala. A három fő motiváció sorrendben: lehetőség külföldön élni (93%), lehetőség nyelvet tanulni/gyakorolni (90%), lehetőség új embereket megismerni (90%). A fogadó intézmény színvonala a 12. legfontosabb motiváló erő volt (Improving the... 2010: 53).

²⁵ Érdemes szó szerint idézni: „*The academic content of ERASMUS mobility could be strengthened in particular to boost the impact on students' employability*”.

vállalják, hogy a hallgató a fogadó intézményben egy, a küldő intézmény által is jóváhagyott tanulmányi programot teljesít, a küldő intézmény pedig ezt a tanulmányi teljesítményt a hallgató tanulmányaiba teljes mértékben beszámítja. Ez egy félév esetén általában 30 ECTS kreditet, ill. 5-10 tantárgyat jelent.

Ez az első ránézésre inkább a hallgatóknak kedvező modell, a jelenleg már egész Európában alkalmazott kreditátviteli rendszer maga is az Erasmus program innovációja. A programban annak „hőskorában” részt vevő hallgatók részéről jogosan merült fel az az igény, hogy ha pl. spanyol szakosként Madridban sikeresen teljesítenek egy nyelvtani kurzust, akkor otthon ne kelljen még egyszer egy szinte ugyanolyan tárgyat teljesíteniük, ill. ha különböző otthon nem elérhető, de a szakjukhoz kötődő tárgyakat abszolváltnak, akkor azokat számítsák be nekik otthoni választható tárgyak helyett. A kreditátvitel joga alapvetően tehát egy nagyon hasznos lehetőség a vendéghallgatók számára: a cél az azonos követelmények kétszeri teljesítése alóli jogos mentesítés.

A kreditátvitel jogának „kikövetelése” azonban túl sikeres lett: a program alapelvevé vált, hogy a kint tanultakat az intézményeknek teljes mértékben be kell számítaniuk. A kiutazás előtt megkötendő háromoldalú tanulmányi megállapodás célja éppen az, hogy a hallgató által teljesítendő kurzusok „közös meghatározása” révén biztosítva legyen, hogy a hallgató, tekintettel arra, hogy a külföldi tárgyai is 100%-ban a hazai tanulmányai részét képezik, „biztosan nem dolgozik majd hiába”. Az ily módon nem csak a küldő intézmény, hanem a hallgató számára is kötelezővé tett kreditbeszámít(tat)ás azonban ma már egyértelműen „többet árt, mint használ”, jelen dolgozat szerzője szerint az Erasmus program sikeres működésének a legnagyobb adminisztratív ballasztja.

Először is, a képzések tartalma még az intézmények szakmai profiljához legközelebb álló külföldi partnereiknél is jelentősen eltér: elég kevés olyan kurzus van, amelyikre rá lehet fogni, hogy megfelel valamelyik hazai tárgynak²⁶.

Másodszor, az Erasmus program sok helyen jellemző „buli út” jellegével és a kurzusok vitatható szakmai színvonalával nem csak a hallgatók, hanem az oktatók is tisztában vannak, és az Erasmus kétes híre alapján (teljesen érthetően) nem mindig hajlandóak a papíron nagyjából ugyanazt nyújtó kurzust a sajátjukat kiváltandó tárgyként elismerni. Ez esetben persze még mindig lehetséges a tárgyak szabadon választhatóként való befogadtatása. Ebben viszont a hallgató csak a képzésben számára előírt mennyiségű szabadon választható

²⁶ Egy elég szemléletes példa: „Lengyel külpolitika”. Szakmai tárgy, kapcsolódik a nemzetközi tanulmányok képzés profiljához. Megfeleltethető egy az egyben a „Brit külpolitika” vagy a „Francia külpolitika” otthoni kötelezően választható tárgyak egyikének? Nyilván nem.

tárgy teljesítéséig érdekelt. Utána egyrészt nincs már szüksége újabb kreditekre, másrészt a szükségtelen plusz kreditek miatt számos intézményben jelentős mértékű kredittúllépési díjjal kell számolni²⁷.

A kötelező kreditbefogadtatás a kivitelezés jelentős gyakorlati nehézségeinél is fontosabb, az Erasmust a program alapjaiban érintő fő problémája az, hogy egy erőltetett és hamis szakmaiság felé tol egy alapvetően nem szakmai jellegű programot. Az a tény, hogy a hallgatóknak otthon be KELL számíttatniuk a kint tanultakat, bizonyos értelemben „korrumpálja” őket: a könnyebb otthoni befogadtatás reménye érdekeltté teszi őket abban, hogy olyan kurzusokat is felvegyenek, amelyek egyébként nem érdeklik őket, ill. olyan tárgyakat is megtartsanak, amelyeket az alacsony színvonalat látva legszívesebben az első óra után leadnának már. Mindez egyúttal csökkenti is a motiváltságukat, hogy a kiutazás után alaposabban körülnézzenek a fogadó intézményükben, hogy milyen egyéb kurzusok vannak, amik esetleg nem szakmai, de személyes érdeklődés alapján tetszene nekik, és a hazai egyetemi képzésük részeként sosem lenne számukra elérhető.

Mindemellett ne feledjük, hogy a hallgatók nagy többsége eleve olyan intézménybe megy ki, amelyet nem, vagy nem csak szakmai alapon választott²⁸. Ezeket a hallgatókat a kreditelismertetés kényszere jelentette nyomással érdekeltté tenni abban, hogy érdekes nyelvi és országismereti kurzusok, vagy éppen más szakterületek alapozó órái helyett inkább számukra érdektelen, gyakran alacsony színvonalú „erasmosos szaktárgyakat” hallgassanak, teljesen szembemegy az Erasmus program új dolgok felfedezését, egy másik ország és kultúra megismerését támogató filozófiájával, és a kinti tanulmányokat gyakran csak egy letudandó, „nemszeretem” kötelességé züllesztzi, amit a hallgató pontosan annyira is vesz komolyan, mint a vele szemben támasztott követelmények őt: nem nagyon²⁹.

A „szakmaiság dogmája” nagyon sokat árt az Erasmusnak, tulajdonképpen ez az „Erasmus = buli út” sztereotípiája fő oka: az eleve nem egészen szakmai jellegűnek indult, és a 25 éves működése alatt egyértelműen inkább a különböző készségeket fejlesztő, nyelvtudást erősítő, európai horizontot adó programmá váló Erasmus szakmai programként való beállítása sokak szemében sajnos a program valós erősségeit és hasznait is hitelteleníti.

²⁷ A magyar Erasmus-hallgatók körében első ízben végzett vonatkozó felmérés szerint csak a megkérdezettek 38%-a tartotta fontosnak, hogy befogadják a kinti tárgyait, és sokan jelezték, hogy a kredittúllépés lehetősége miatt kimondottan ellenérdekeltek a befogadtatásban (Nagy et al. 2012: 38).

²⁸ Jelen dolgozat szerzője például azért ment Varsóba Erasmusra, mert korábban évekig tanult lengyelül, szerette volna ezt a nyelvtudást fejleszteni és Lengyelországot, a közép-európai régió legnagyobb és legfontosabb országát minél alaposabban megismerni.

²⁹ A 2011-es ESN Survey keretében megkérdezett Erasmus-hallgatók 57%-a nyilatkozott úgy, hogy nagyon elégedett volt a kinti tartózkodás egészével, a kinti tanulmányokkal viszont csak 32,9% volt nagyon elégedett. A különbségnek nyilván van valami magyarázata (Exchange, employment... 2012: 14).

Ennek szomorú következménye az, hogy az egyetemi polgárok, a sajtó és szélesebb közvélemény egy jelentős része az Erasmusban nem a hallgatók millióit értékes és hasznos tapasztalatokhoz és (miért ne?) számos szép élményhez segítő programot, hanem egy EU által finanszírozott buli utat látnak, aminek igazából semmi értelme, hiszen „ezek ott igazából nem is tanulnak”. A „buli út” imázs ráadásul „önbeteljesítő jóslatként” tovább erősíti a programra jelentkezők kontraszelekcióját³⁰.

Mindez az Erasmus „őszintévé” tételével viszonylag rövid idő alatt megváltoztatható lenne. A program működtetésében is egyértelművé kellene tenni: ez egy alapvetően nem szakmai jellegű program, az ennek keretében tanult tárgyak nem feltétlenül tartoznak a hallgató otthoni tanulmányi programjába, tehát a külföldön tanult tárgyakból a hallgatóknak, ha nem akarják, nem kell semmit beszámíttatniuk. Ha vesznek fel kint olyan tárgyakat, amikről úgy gondolják, hogy otthon elismertethetőek lesznek, nyilván kezdeményezhetik persze a beszámítást, és ekkor jogosan várhatják el a korrekt elbírálást, de alapesetben egyetlen tárgy beszámítását sem kell kezdeményezniük.

Ez az egyszerű adminisztratív korrekció teljesen megváltoztathatná a hallgatók viszonyát a program tanulmányi részéhez. Ha nem egy „úgy ahogy”³¹ fix, a beszámítási kötelezettség „nyomása” alatt összeállított tárgylistával a zsebében utazik ki a hallgató, hanem csak annyit kell előre vállalnia, hogy a félév végére a fogadó intézményben teljesít 30 kreditnyi általa szabadon választott tárgyat, akkor a hallgató azonnal motiválva lesz arra, hogy a számára leghasznosabbnak ítélt tárgyakat válassza. Érdeke lesz, hogy az első héten a lehető legtöbb előadásra beüljön, áttekintse a fogadó intézmény teljes kínálatát, és a szívének legkedvesebb kurzusokból állítsa össze az órarendjét. Ha így tehet, feltehetőleg jobban fog közelíteni egymáshoz a kinti tartózkodás és a kinti tanulmányok megítélése.

Az Erasmus program tárgybefogadási kötelezettség nélküli „őszintévé” válása a kisebb ill. csak egy szűkebb szakterületen aktív és jelen pillanatban is csak viszonylag kevés angol nyelvű kurzust kínáló intézményekben valószínűleg nem hozna alapvető változásokat, de a nagy, számos karral rendelkező egyetemek esetében csodákat tehetne³²:

³⁰ Számos Erasmus-hallgató nem egészen konszolidált polgári életvitelére utal az, a Badische Zeitung Erasmus-jubileumi cikkében említett jelenség is, hogy Európa-szerte egyre gyakrabban lehet találkozni a „No Erasmus students.” kitételrel a lakótársakat kereső hallgatók hirdétéseiben (Janz 2012: 11).

³¹ Az „úgy ahogy” magyarázata a következő fejezet része lesz.

³² Számos intézmény van persze, ahol „csoda nélkül”, jelenleg is kiválóan működik a szakmai alapú Erasmus. A Leuveni vagy a Mannheimi Egyetemre kiutazó ismerősök például nem győzik dicsérni a kinti tárgyakat. Igaz, az ilyen nagy presztízsű egyetemek erasmusos helyeire a nagy túljelentkezés miatt általában a küldő intézmények legjobb képességű hallgatói jutnak csak ki, akikkel azért egyszerűbb értelmes dolgokat csinálni.

A jelenleg tudományterületenként elkülönülve számos, a gyengébb felkészültségű Erasmus-hallgatók miatt gyakran erősen lebutított „szakmai” tárgyat kínáló karok és tanszékek összefoghatnának egy bőséges, összegyetemi „Erasmus-tárgyválaszték” összeállításában. Szigorúan szakmai „alibi” kurzusok helyett minden intézet ajánlhatna egy-egy, az adott diszciplína alapjait ismertető, bevezető, kedvcsináló kurzust, pl. „a geológia alapjai”, „bevezetés a marketingbe” stb. Egy-egy ilyen, nagyjából az adott szak első éveseinek tartott alapo­zó tárgyak tartalmából igényesen összeállított kurzus sokkal érdekesebb, és a más tudományterületekre való rálátásnak köszönhetően akár szakmailag is hasznosabb lehetne az Erasmus-hallgatóknak, mint néhány otthonról is ismerős tárgy enyhén vagy erősebben lebutított angol változata.

Tárgybefogad­tatási kötelezettség híján valószínűleg a fogadó ország nyelvével és kultúrájával foglalkozó kurzusok iránt is jelentősen nőne az érdeklődés³³. Mindemellett, ha nincs kreditbeszámítási kötelezettség, és az Erasmus hivatalosan is „képességfejlesztő” programként definiálná magát, senki nem botránkozhatna meg azon, ha a hallgatók olyan dolgokért is krediteket kaphatnának, mint pl. heti rendszerességű filmvetítés a fogadó ország népszerű filmjeiből, helyi táncok tanulása, városlátogatások idegenvezetővel, amelyeknek a végén írnak egy-egy rövid tesztet, különböző fontos helyi intézmények (pl. parlament, városháza, tőzsde, nemzeti bank stb) szervezett meglátogatása az adott intézményről szóló előadással és kérde­zési lehetőség biztosításával, és a sort még sokáig lehetne folytatni.

Mindez amellet­, hogy a hallgatók valóban alaposan megismerhetnék a fogadó országot, azt is elősegítené, hogy minél igényesebben és hasznosabban töltsék a szabadidőt. Ha a polonéz órákért és a leghíresebb lengyel filmek megnézéséért is jár kredit, akkor kevesebb idejük lesz³⁴ kevésbé tartalmas időtöltésekre, amikkel valószínűleg amúgy sem erősítenék az Erasmus program jó hírét.

Egy ilyen „őszinte” Erasmust is biztosan sokan bírálnának majd, gúnyolód­nának a nyelvtanuló, táncoló, alapo­zó kurzusokra járó hallgatókon, és lennének olyanok is, akik a „szakmaiság dogmájához” ragaszkodva azt mondanák, hogy „az egy dolog, hogy eddig sokszor kamu dolgokat tanultak az Erasmuson, de azért nehogy már direkt „nyaralni” mehessenek a hallgatók”. Mondhatnák nyugodtan, de a „buli út” mint bélyeg ezzel együtt is eltűnne a programról: nem szakmai program, de nem is az otthoni képzés része! Magánügy,

³³ Ha nincs tárgybefogadási kötelezettség, az intézmények nyelvi lektorátusai kimondottan „Erasmus nyelvi fél éveket” is ajánlhatnának: egy jogász hallgató a félév alatt 30 kredit értékben csak horvát nyelvi és országismereti tárgyakat tanul. Egy ilyen alappal később könnyen eljuthat arra a szintre, hogy szakszövegeket olvasson és fordítson. Ki mondhatná erre, hogy haszontalan „buli út”? Ha lett volna ilyen lehetőség is az Erasmus program keretében a Varsói Egyetemen, e dolgozat szerzője biztosan inkább arra pályázott volna.

³⁴ Nyilván akkor, ha a 6-8 ECTS értékű „szakmai” órák helyett ezekért csak 1-2 ECTS kredit járna.

hogyan ki hova és miért pályázik, és hogy ott miket tanul. Nyilván lenne némi fanyalgás, ha így működne az Erasmus, de az is nyilvánvaló, hogy a program érintettjei és az annak valós értékeit ismerők értékelnék a program értékeit a szervezésében is érvényre juttató változtatást³⁵.

A következő fejezetben az Erasmus program napi szintű intézményi adminisztrációján, a program „mindennapi menedzselésében” tetten érhető bürokratikus inerciát vizsgáljuk.

³⁵ Kevésbé korrekt és őszinte, a „buli út” sztereotípiát inkább erősítő, mint gyengítő, de gyakorlatban nagyjából ugyanezt az eredményt jelentő megoldás lenne az is, ha marad a tárgybefogadtatás kötelezettsége, de a küldő intézmény a hallgató által megjelölt tárgyakat annak ilyen jellegű kérése esetén 0 kreditet érő tárgyakként lenne köteles befogadni. Tehát ha a hallgató valójában csak 5 kreditet szeretne befogadtatni, akkor tényleg csak 5 kreditet kapna, akkor is ha „papíron” minden kinti tárgyát befogadták.

Az Erasmus adminisztrációja: elmélet és gyakorlat

Az Erasmus intézményi szintű adminisztrációja egy viszonylag egyszerűen áttekinthető munkafolyamat, a hallgatók küldése és fogadása tulajdonképpen „rutinból” végezhető³⁶.

Egy hallgató Erasmus mobilitása a következő „állomásokon” keresztül valósul meg³⁷: a saját intézménye kiválasztja a hallgatót; (ha szükséges) nominálja a fogadó intézménybe; a hallgató jelentkezik a fogadó intézménybe, elküldi a kért adatokat, dokumentumokat; a hallgató összeállítja a kinti tárgyait felsoroló tantárgyi programját, ezt a küldő és fogadó intézménnyel is elfogadtatja: ez az ún. tanulmányi megállapodás (Learning Agreement); ha ez megtörtént, a hallgatóval a küldő intézmény támogatási szerződést köt. A hallgató ezután kiutazhat. Érkezése után annak dátumát a fogadó intézmény a Validation Form elnevezésű dokumentummal igazolja a küldő intézménynek, a hallgató ezután kaphatja kézhez a támogatást. Ha valamiért szükséges lenne a hallgató kiutazása előtt elkészített tanulmányi megállapodás módosítása, akkor a hallgató egy hónapon belül köteles a módosításokat (tárgyak felvétele/leadása) a fogadó és a küldő intézménnyel is elfogadtatni (Learning Agreement 2). A remélhetőleg hasznosan és egyúttal kellemesen eltelt félév végén a fogadó intézmény a hallgató Validation Form dokumentumán a hallgató távozásának idejét is igazolja. A hallgató ezután hazatér, tapasztalatairól írásos beszámolót ad le a küldő intézménynek és kitölt egy on-line kérdőívet. A fogadó intézmény megadott időn belül elkészíti a hallgató ottani teljesítményét igazoló dokumentumot (Transcript of Records), és azt eljuttatja a küldő intézményhez, ahol a hallgató ennek segítségével aztán beszámíttatja otthoni tanulmányaiba a külföldön tanult tárgyakat. A folyamat ezzel lezárul: mindenki boldog.

Mint láthattuk, az egész folyamat olyan egyszerű, hogy egy hosszabb bekezdésben ismertetni lehetett minden lényeges elemét. Első ránézésre nem is nagyon találni benne felesleges vagy irracionális elemet. A leírva logikus és egyszerű dolgok gyakorlati megvalósításakor azonban előkerülnek a túl szigorú, vagy éppen hiányzó részletszabályok okozta kisebb-nagyobb problémák. Ezek, még ha néha bosszantóak is, a 10-20 partnerintézménnyel jelentkező, legfeljebb pár tucat Erasmus-hallgatót küldő és fogadó

³⁶ Az Erasmus adminisztratív terheit az Európai Parlament megbízásából elvégzett reprezentatív felmérés során megkérdezett hallgatóknak csak a 35%-a találta fontos vagy nagyon fontos problémának, ami arra utal, hogy az „Erasmus-bürokrácia” alapvetően inkább „csak” kellemetlenséget (nuisance), mint a programban való részvételt gátló akadályt (barrier) jelent (Improving the... 2010: 58 és 62).

³⁷ Az Erasmus mobilitás adminisztratív menetének teljes körű, hivatalos leírása a Tempus Közalapítvány honlapjának az Erasmust bemutató aloldalán (Tempus...), az ECTS kreditrendszer hivatalos működése pedig az Európai Bizottság ECTS Users' Guide (az ebben a fejezetben bemutatott különböző dokumentumok ajánlott formátumait is tartalmazó) kiadványában (ECTS Users' Guide 2009) érhető el.

egyetemek adminisztrátorai számára még viszonylag kevés értelmetlen plusz munkát jelentenek. Az olyan, több száz partnerrel rendelkező és hallgatók százait küldő ill. fogadó nagy egyetemeken, mint az xxx, amelynek a nemzetközi irodájában a szerző gyakornokként dolgozott, a felesleges bürokratikus teher már igen komoly mértékű, az idő-, energia-, és papírvesztés tekintve is.

Az Erasmus mobilitás megvalósításának adminisztratív feladatait hallgatóként és adminisztrátorként is megismerő szerző a következőkben a folyamat egyes elemeit abból a szempontból elemzi, hogy azok valóban megfelelnek-e a mobil hallgatók és az ő mobilitásuk zökkenőmentes megvalósításáért felelős egyetemi munkatársak gyakorlati igényeinek.

A mobilitásban részt vevő hallgatók kiválasztása: ez teljes mértékben a küldő intézmény hatásköre, nincs központi előírás. Vannak intézmények, ahol úgy kell „összefogdosni” néhány jelentkezőt, és vannak olyanok is, ahol a jelentős túljelentkezés miatt pályáztatni kell. A jelentkezőket különböző szempontok szerint pontozzák (pl. tanulmányi előmenetel, nyelvvizsgák, szakkollégiumi munka stb), és a legtöbb pontot elérők kapják az Erasmus-helyeket. A szerző egyetlen észrevétele ennél a pontnál, hogy szerinte az EU előírhatná a 100%-ig meritokratikus kiválasztást. Nem feladata egy intézménynek sem, hogy megítélje, hogy egy-egy hallgató miért és mennyire motivált, amikor egy-egy adott partnerintézménybe jelentkezik. Ha egy hallgató beadja a pályázatát, az egyértelműen jelzi, hogy szeretne részt venni a programban. Hogy miért, az az ő dolga. Nincs szükség motivációs levelekre, főleg nem pontozható formában. Ha pl. a különböző nagyjából objektíven megítélhető tevékenységek alapján két hallgató közül az egyik egy ponttal többet szerez, akkor ne fordulhasson elő, hogy egy esetleg személyes szempontokból meggyőzőbb (pl. az adott városban lenne ingyen szállása egy ismerősnél) motivációs levél miatt mégis a másik hallgató kapja a helyet. Ilyesmi persze valószínűleg ritkán fordul csak elő, mégis fontos lenne az abszolút teljesítményelvű kiválasztás: úgy mindig mindenkinek „tiszta ügy” az eredménye.

Kiválasztott hallgatók nominálása: minden intézmény megadhat egy határidőt, ameddig a partnereinek meg kell küldeniük, hogy a következő félévben hány hallgató érkezik tőlük, és általában a hallgatók néhány adatát szokták kérni. A nominálás igénye jogos, az intézményeknek a következő félév megfelelő tervezéséhez tudniuk kell, hogy pontosan hány vendéghallgatójuk lesz. A határidőt ezért általában szigorúan is veszik. A gyakorlati probléma a nominálás rendszerével az, hogy egyes országokon belül sem egységes a nominálás határideje: ez az intézményekre van bízva. Ők közlik vagy nem közlik időben a partnereikkel

az információt. Nincsenek országonként egységes nominálási határidők, amiket egy lapra ki lehetne nyomtatni, és ehhez igazodni. Emellett „természetesen” a nomináláskor elküldendő információk sem mindig ugyanazok: legtöbbször elég a hallgatók neve, szakja és e-mail címe, de van, ahol más adatokat is kérnek, ráadásul néhány intézmény ragaszkodik az általuk korábban átküldött üres Excel ill. Word fájlok kitöltve visszaküldéséhez, vagy az adatok saját honlapjuk megfelelő felületén való megadásához. A különböző nominálási teendők megfelelő időre való kiderítése több száz partner esetében ezért elég sok időt és energiát igényel³⁸. Nominálási határidőt elmulasztani ráadásul nagyon kínos, hiszen ha egy hallgató emiatt nem utazhat ki, akkor ezért jogosan hibáztathatja a saját egyetemét, jönnének a felháborodott levelek, dühös szülők stb. A megoldás pedig egyszerű lenne: az Európai Bizottságnak elő kell írnia, hogy az Erasmus programban részt venni akaró intézmények országonként (az adott országban érvényes tanévi időbeosztás alapján) mely hó melyik napjáig kötelesek fogadni a hallgatók nominálását és mely adatokat várhatják el egy mindenki számára kötelező formátumban (pl. egy táblázat e-mailben). A nagyobb intézményekben ezzel félévente legalább 40-50 óra munkaidő szabadulna fel értelmes feladatokra.

Hallgató jelentkezése a fogadó intézménybe: a nominálás után a legtöbb hallgató kap egy e-mailt a fogadó intézménytől, amelyben felsorolják a jelentkezéssel kapcsolatos teendőit. Van ahol, csak on-line jelentkezés van, van, ahol postán is kérik egyes dokumentumok másolatait. Utóbbit a szerző betiltaná. A beérkező több száz levél bontogatásánál és a küldött anyagok válogatásánál nem tartana tovább az e-mailben (vagy ahol van, az on-line jelentkezési felületre) beérkező dokumentumok lementése és mappákba rendezése hallgatók ill. a dokumentumok fajtája szerint.

Tanulmányi megállapodás (Learning Agreement): az egész „Erasmus-folyamat” legértelmetlenebb, minden félnek a legtöbb felesleges munkát okozó, teljesen életidegen eleme. Miről van szó? A Learning Agreement³⁹ érdemben azon tárgyak listája, amelyek a fogadó intézmény honlapján elérhető kínálatból leginkább felkeltették a hallgató érdeklődését. Ha ezt rendben találják, kap rá egy-egy pecsétet és aláírást a kari és az intézményi Erasmus-koordinátortól⁴⁰ is. Utána a dokumentumot el kell juttatnia a fogadó intézménynek is

³⁸ A szerző gyakornoki munkája során a legtöbb időt nominálási határidők és az elvárt küldendő adatok keresésével és táblázatba rendezésével töltötte.

³⁹ A továbbiakban LA.

⁴⁰ Kisebb intézmények esetében ez gyakran ugyanaz a személy.

jóváhagyásra, akik azt az ottani két pecséttel és aláírással visszaküldik neki⁴¹. Támogatási szerződést csak a kész LA birtokában lehet kötni a hallgatóval: a LA az Erasmus-adminisztráció „szent tehene”. A dokumentum elvileg arra szolgál, hogy a hallgató ezáltal garanciát kapjon, hogy a küldő intézmény teljes mértékben el fogja ismerni a kint tanult tárgyait. Az egész csak azért értelmetlen, mert a LA tartalma szinte biztosan változni fog a hallgató kiutazása után, és ezért az egész játékot a 2x2 pecsétért és aláírásért újra kell kezdeni a változások dokumentálására szolgáló LA-2 papírral...

Miért nem lehet biztosra kitölteni a LA dokumentumot a kiutazás előtt, akkor sem, ha a hallgató valóban az adott tárgyakat akarja felvenni? Először is számos intézmény esetében már az is eredmény, ha a következő félévi kurzusok listája elérhető a honlapjukon annak kezdete előtt, nemhogy azok részletes leírása⁴², így a hallgatók sokszor csak egy-egy cím alapján döntenek, így a kiutazás után elég komoly az esélye, hogy találunk „szimpatikusabb” tárgyakat is. Ez több ok miatt szinte biztos: egyrészt egy-egy kurzus lehet, hogy mégsem indul, és azt pótolni kell valami mással, másrészt könnyen lehet, hogy egy-egy tárgy esetében a hallgatók elégedetlenek a színvonallal, az oktató hozzáállásával, inkorrektnek tartják a követelményeket, stb. Vagy egyszerűen rossz a tárgy időpontja: minden más órájuk hétfőn, kedden és szerdán lenne, az egyik óra meg péntek 16.30-kor. Nincs az a tárgy, ami ennyire érdekes lenne... A lényeg az, hogy a LA a való életben nem működik. Nem is veszi senki túl komolyan, csak csinálja, mert muszáj. A hallgató ráírhat akármit, itt is, ott is olvasás nélkül megkapja rá a pecséteket, aztán a valódi tantárgylistáját úgyis helyben rakja össze. Ez persze általában nagyjából azonos az eredeti tartalommal, de 2-3 tárgy szinte mindig változik.

A LA dokumentumot a gyakorlati használhatatlansága mindenképp ki kellene iktatni a rendszerből, csak a hallgatók és a koordinátorok idejét (és az esőerdők területét) rabolja. Helyette bőven elég lenne beleírni a hallgató támogatási szerződésébe, hogy a hallgató köteles 30 ECTS értékben tárgyakat teljesíteni a küldő intézményben, és vállalni, hogy egy hónapon belül eljuttatja a fogadó intézménynek a felvett órái listáját⁴³ (a mai LA-2). Ha megvalósulna a tárgybefogadtatás kötelező jellegének a szerző által javasolt eltörlése, akkor a hallgató

⁴¹ Elsőre ez nem mindig sikerül. A szerző Varsóba postán kiküldött félkész LA-jét a fogadó intézményben elkeverték valahova, de mivel kiküldés előtt lefénymásolta magának, a másodjára már csak szkennelve kiküldött változatra szerencsére végül időben sikerült megkapnia a pecséteket.

⁴² Az ECTS Users' Guide-ban persze gyönyörűen le van írva, hogy az egyes tárgyakról pontosan milyen adatokat köteles az intézmény időben feltenni a honlapjára (ECTS... 2009: 27). Ehhez képest számos intézmény évek óta nem frissítette a honlapját. Egyesek eleve nem is tesznek közzé semmit, sőt, vannak intézmények, amelyeknek még angol nyelvű honlapja sincs, pedig elvben angol nyelven oktatnák majd az érkező hallgatókat.

⁴³ A LA azon mostani funkciója, hogy a tanárok azon az adott tárgy neve melletti aláírásukkal előre jelezhetik, hogy elfogadják majd a tárgyat ekvivalensként, az adott tárgy kinyomtatott adatlapjával is kiváltható lenne. Ezt is aláírathatják és lepecsételtethetik velük a hallgatók, és ugyanolyan bizonyító ereje lenne.

természetesen még a LA-2-t sem lenne köteles jóváhagyásra hazaküldeni. A hazatérés után ráérne eldönteni, hogy mit próbál meg befogadtatni a kinti tárgyai közül, ha akar egyáltalán befogadtatni valamit.

Validation Form: a hallgató fogadó intézménye ezen igazolja a hallgató tartózkodásának valós hosszát. Teljesen célszerű és korrekt. Az egyetlen javítani való rajta, hogy az ajánlott formátuma nem kötelező. Vannak intézmények, amelyek még azt sem írják rá, hogy Validation Form, és a fax érkezése után úgy kell benne keresgélni az adatokat.

Transcript: ez a dokumentum minden intézmény esetében máshogy néz ki, egyes intézmények szép, díszes keménypapírra nyomott bizonyítványokat küldenek a hallgatóknak, mások egy élelmiszerbolti blokkra emlékeztető, apró betűkkel nyomtatott tárgylistát egy pecséttel. Ez nem feltétlenül baj, ez esetben nem is kellene erőltetni egységes formátum használatát, azt viszont igen, hogy a dokumentum eredetijét a hallgatóknak küldjék, egy elektronikus változatot pedig a küldő egyetemnek, amit az ki tud nyomtatni, és a hallgatóra vonatkozó mappába eltenni⁴⁴. Így a hallgatóknak nem kellene bemenniük az irodába átvenni a dokumentumot, az irodának pedig nem kellene őket a dokumentum érkezéséről értesíteni, és az átadása előtt azt lefénymásolni⁴⁵.

Beszámoló: célszerű lenne Európa-szerte egységes követelményeket felállítani (pl. 3-5 oldal, fix tartalmi sorrend: praktikus dolgok – szakmai rész – szabadidő, egyéb). Így a kutatóknak sokkal könnyebb lenne ezeket elemezni, összehasonlítani, következtetéseket levonni.

A fejezet tartalmát összegezve: az Erasmus menedzselése viszonylag egyszerű, de sok felesleges munkával jár. Amire mindenképp szükség lenne, az a Learning Agreement dokumentum eltörlése, országonként fix nominálási határidők és az egyes dokumentumok Európa-szerte egységes formátumban való használata. Hosszú távon az ideális megoldás persze egy, minden Erasmusban részt vevő intézmény által használt közös on-line rendszer lenne, de ilyen valószínűleg elég sokára lesz csak, így a fenti változtatásokkal addig nem kevés időt, energiát és papírt meg lehetne spórolni.

⁴⁴ Az iroda természetesen minden kiutazó összes említett dokumentumát köteles megőrizni, legalább másolatként.

⁴⁵ Az egyetlen hátrány az lenne, hogy azok az intézmények, ahová több hallgató is kiutazott egy félévre, nem tudnák egy borítékban eljuttatni a küldő intézményhez az összes transcriptet. Ezzel a lehetőséggel persze most sem él mindenki. Többször előfordult, hogy egymás utáni napokon külön levélként érkeztek az ugyanabban az intézményben tanulók transcriptjei.

Konklúzió

Az Erasmus példája kiválóan mutatja a bürokratikus inercia félelmetes erejét: ha egy előírás régóta ugyanúgy és nagyjából elfogadhatóan működik, egy idő után már fel sem merül, hogy az adott előírás felülírható -és írandó.

Mint láthattuk, az Erasmust néhány egyszerű adminisztratív változtatással (pl. a kreditbeszámíttatás kötelező jellegének eltörlése vagy a Learning Agreement dokumentum kiiktatása a program napi szintű menedzseléséből) jelentősen „felhasználóbarátabbá” lehetne alakítani a programban részt vevő hallgatók százezrei és az európai egyetemek nemzetközi irodáiban dolgozó több ezer adminisztrátor számára.

Adminisztratív téren ennek ellenére nem történik semmi. Az Erasmus tartalmi részével foglalkozó komoly tanulmányok is inkább a torz, őszintétlen működés javíthatóságát ajánlgatják, pl. a kreditbefogadás szabályainak lazításával. Az Erasmus adminisztrációjának a működését meg eleve nem is nagyon vizsgálják. Elvégre a szabályozás az adott, meg egyébként is: csak a megkérdezett hallgatók 35%-a (Improving the... 2010: 58) szerint jelent komoly problémát.

Az Európai Bizottság 2014 és 2020 közötti újabb többéves pénzügyi keretre vonatkozó javaslata szerint az összes jelenleg működő uniós mobilitási programot, köztük az Erasmust is egyetlen, „Erasmus for All” elnevezésű keretprogramba vonják majd össze.

A mai formájában ismert Erasmus mobilitás azonban ennek a keretprogramnak a részeként továbbra is megmarad, sőt a hét év alatt (az eddigi 25 év alatt elért 3 millió után) újabb 2 millió hallgató külföldi tanulmányait (ill. szakmai gyakorlatát) kívánják ilyen formában támogatni. A már említett írásában Adam Tyson, a Bizottság „Erasmus-felelőse” a mai Erasmus program jövőjével kapcsolatban csak annyit ígért, hogy annak akadémiai ill. szakmai értékét erősíteni fogják⁴⁶ (Tyson 2011: 21-22). Gyakorlatban ez valószínűleg annyit jelent, hogy az Erasmus mostani működése érdemben nem változik, legfeljebb (a szerző szerint helyes „liberalizációs” iránnyal éppen ellenkezően) megpróbálják majd a hallgatókat még inkább a fogadó intézmények „szakmai” kurzusai felé terelni, az egyetemeket pedig ezek nagyvonalúbb befogadására ösztönözni, és „természetesen” a program napi adminisztrációja is az eddigi rend szerint megy majd tovább.

Az Erasmus ugyanis egyszerűen túl sikeresen működik ahhoz, hogy lényegileg meg tudjon változni: jelenlegi állapotával a benne érdekeltek egyetlen csoportja sem elégedetlen

⁴⁶ „ERASMUS student credit mobility will get its academic and professional value enhanced”.

olyan mértékben, hogy (ki)követelje a változtatást. Az pedig a „kritikus mértékű elégedetlenség hiányában” elmarad.

Az Európai Bizottság a program gazdjaként kimondottan elégedett lehet: az Erasmus népszerű, jelentkező van elég, a programban részt vett fiatalok sokkal pozitívabban viszonyulnak az európai integrációhoz⁴⁷: az Erasmus nem tökéletes, de egyértelműen siker.

Az intézmények szintén nem elégedetlenek: nemzetközi kapcsolataik fejlesztésében sokat köszönhetnek a nem csak a hallgatói, hanem az oktatói és dolgozói mobilitást, közös tananyagfejlesztést és más projekteket is támogató Erasmusnak. Kimaradni meg egyébként is nagyon kínos volna, hiszen a hallgatók részéről jelentős az igény a mobilitásban való részvételre, és ez a legegyszerűbben az Erasmus programmal biztosítható. Az eredmény: persze, nem tökéletes, de egyértelműen hasznos az intézménynek, „azt kell szeretni, ami van”.

A hallgatók ugyancsak elégedettek: az Erasmusban való részvétel akkor is egy jelentős lehetőség⁴⁸ és nagy élmény számukra, ha ennek részeként nyilvánvalóan értelmetlen papírokra is kell pecsétet gyűjteniük, vagy egy-egy, csak a beszámíttatási kötelezettség miatt felvett kurzust kritikán alulinak tartanak: előbbit egy nagyot nyelve igyekeznek minél gyorsabban elintézni, utóbbiról meg legalább vicces történeteket lehet otthon mesélni. Az Erasmus a hallgatók körében is egyértelmű siker.

A legrosszabb helyzetben talán még az egyetemek Erasmus-adminisztrációval foglalkozó munkatársai vannak, akiknek a fentebb bemutatott életidegen (vagy éppen hiányzó) szabályok miatt a munkaidejük egy jelentős részében valójában értelmetlen feladatokkal kell foglalkozniuk. Mindenki számára egyértelmű viszont, hogy a szabályokat nem ők írják⁴⁹, a visszaszámítások nem miattuk vannak, és hogy a munkájuk egészével az intézményből kiutazó ill. oda érkező hallgatókat segítik, így az Erasmus intézményi menedzselése összességében egy „szép feladat”. Jó érzés látni a külföldi fél évekről elégedetten visszatérő hallgatókat, segítséget és információt adni a külföldön tartózkodóknak, mikor ez szükséges. Összegezve: ennek a munkakörnek van egy elég komoly etosza, és nem mellel a fizetés ugyanannyi akkor is, ha jó a központi szabályozás, és akkor is, ha nem. Így az EU-nak az „Erasmus-koordinátorok lázadásától” sem kell komolyabban tartania.

⁴⁷ A más országokban sok ismerőssel, barátal rendelkező volt Erasmus-hallgatók vélhetően egy-egy, az integráció mélyítéséről szóló nemzeti népszavazáson is a pro oldalt erősítenék. Az Erasmus az EU egyik leghatékonyabb eszköze az integráció népszerűsítésére.

⁴⁸ A 2011-es ESN Survey adatai szerint az Erasmus-hallgatók 97%-a gondolja úgy, hogy a programban való részvétel előnyt jelent majd számukra a munkaerő-piacon (Exchange, employment... 2012: 7).

⁴⁹ Kivéve az intézményi pályázatás szabályozását. Ez alapvetően az egyes intézmények központi ill. kari vezetésének és adminisztratív munkatársainak felelőssége, az eredmény őket minősíti.

Pedig ha minden Erasmus programban részt vevő egyetem adminisztrátorai (a munkáltató egyetemek jóváhagyásával) két napra felfüggesztenék a munkájukat, és így követelnék pl. az értelmetlen Learning Agreement eltörlését, akkor az Európai Bizottság valószínűleg viszonylag gyorsan orvosolni tudná a gondokat⁵⁰. A változatlan ill. változtathatatlan fő oka pontosan ennek a nyomásgyakorló erőnek a hiánya: senkinek sincs akkora egyéni érdeksérelme az Erasmus működésével kapcsolatban, hogy úgy érezze, hogy érdemes lenne a gyakorlatban is tennie a változtatásért.

Természetesen az Erasmus működését is folyamatos felmérések, konzultációk kísérik, a valóságos helyzetet tükröző „Alapvetően elégedettek vagyunk a programmal, és örülünk, hogy működik, de azért jó lenne...” kezdetű kritikák viszont a gyakorlatban tulajdonképpen érdektelenek: egy olyan méretű programot, mint az Erasmus a való életben azzal a bürokratikus szemlélettel működtetnek, hogy erre a célra adott egy bizonyos összeg, amit az előírt idő végére fel kell használni. Ha ez rendben megtörtént, és a folyamatot nem kísérte hangos kritika, az újságok címlapjain nem szerepelnek a program ellen színes molinókkal tüntető csoportok, akkor az siker. A „finomhangolások” csak megzavarnák a gépezet biztos működését.

A lényeges érdeksérelmek hiánya miatt amúgy is erőtlenséget még tovább gyengíti, hogy a kritikusok érveit elég nehéz számszerűleg is bizonyító erővel alátámasztani. Egyes dolgok egyszerűen sajnos nem kvantifikálhatók. Például egy felmérésben rákérdezhetnek, hogy „Ön 1-től 5-ig értékelve mennyire tartja jól szervezettnek az Erasmust?” Kijön mondjuk, hogy 3,79. Tehát az érdemjegy majdnem „jó”. De ha azt a kérdést tennénk fel, hogy „Ön szerint szükség van-e a Learning Agreement dokumentum használatára?”, akkor vélhetően jóval alacsonyabb „érdemjegyet” kapnánk. A legtöbb kérdőív a különböző komplikált jelenségek kapcsán sajnos inkább csak egy „összbenyomást” tud felmérni. Az Erasmus esetében ez pedig minden felmérés szerint egyértelműen pozitív. Általában persze lehetőség van szöveges megjegyzéseket is tenni, a legtöbb válaszadó azonban sajnos nem él ennek lehetőségével: a kitöltést többnyire csak egy kötelességnek tekintik, meg egyébként is, egy Erasmusról hazatért hallgatónak például gyakorlatilag már mindegy, hogy változik-e valamit a program, amiben részt vett, hiszen ugyanarra ő még egyszer már nem pályázhat. Így ha 100-ból 3 hallgató beírja a „Megjegyzések, javaslatok” részhez”, hogy jó lenne eltörleni a tárgybefogadtatás kötelező jellegét és a Learning Agreement dokumentumot, akkor az csak egy elenyésző kisebbség véleménye. Ez tényszerűen így is van, de ha mindenkit

⁵⁰ Az éppen az ügyeiket intézni akaró aktuális Erasmus-hallgatók persze valószínűleg a pokolba kívánnák a sztrájkolókat, hiszen a későbbi erasmusosok életét megkönnyítő változtatások nekik már közömbösek.

megkérdéznének az egyes konkrét dolgokról, lehet, hogy sokan ugyanarra jutnának. Ezt viszont sajnos nem tudjuk, így a változtatás szükségessége egyáltalán nem meggyőző.

Mit lehetne tenni általában a bürokratikus inercia csökkentése érdekében? A folyamatos javítás egy lehetséges módja az, hogy ezt kötelezővé tesszik. Ha a kvantitatív kérdőívek valamiről kihozzák, hogy a kedvező megítélése nem ért el egy bizonyos, viszonylag magasan megállapított szintet (pl. 3,8 egy 5-ös skálán), akkor annak kötelező legyen (meg)keresni az okát, és legalább „házon belül” változtatásokat javasolni. Ennek hatékonysága persze elég kérdéses, de annyi eredménye mindenképpen lenne, hogy így a munkatársak „hivatali kötelessége” lenne a javítási lehetőségeken való gondolkodás is.

A stuttgart-zuffenhauseni Porsche Múzeumban a termékfejlesztést bemutató résznél kifüggesztett, a cég innovációs filozófiáját leíró rövid ismertető annak lényegét a „*Besser geht immer!*⁵¹” mondatban, ill. abban foglalja össze, hogy ezt a meggyőződést a vállalat minden munkatársa osztja. Őket persze jórészt ezért fizetik, meg a konkurencia nyomása miatt a kellő kényszer is megvan minderre.

A legalább a saját közvetlen környezetünk folyamatos javítása iránti, külső kényszerektől is független, alapvetően belső motiváció erősítésére azonban a versenyszférán kívül is mindenütt szükség lenne. Tény, hogy egy tökéletlen világban nincsenek tökéletes dolgok, de annál tökéletesebbek biztosan vannak, mint amik éppen körülvesznek minket. A lényeg, hogy a relatív sikerességet sose fogadjuk el abszolút sikerességgként.

Az Erasmus példája alapján mindenesetre feltételezhető, hogy a legtöbb hasonlóan nagy bürokratikus rendszer működhethetne akár sokkal jobban is. Az, hogy fognak-e ténylegesen is jobban működni, alapvetően mentalitás kérdése: akarunk-e jobbítani valamit a világon kényszer nélkül is, vagy anélkül igazából mindegy? Egy biztos: *besser geht immer!*

⁵¹ Szó szerint „mindig megy jobban”, de tartalmilag inkább a „mindig lehet jobban csinálni” a helyes fordítás.

Irodalom

25th Anniversary of the Erasmus Programme – national events.
http://ec.europa.eu/education/erasmus/doc/national_en.pdf Letöltve: 2012-04-22

Az Erasmus program hatása a magyar felsőoktatásra. Dr. Csernus Sándor, a Tempus Közalapítvány elnökének előadása a budapesti „ERASMUS 25. Az Erasmus program hatásai a magyar felsőoktatásra” című konferencián. Budapest, ELTE-ÁJK, 2012. május 16.

Az Erasmus program új rekordja a hallgatói csereprogramokban részt vevők számának 8,5%-os növekedése. Európai Bizottság – sajtóközlemény. Brüsszel, 2012. május 8:
<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/12/454&format=HTML&aged=0&language=HU&guiLanguage=fr> Letöltve: 2012-08-24

Bureaucratic inertia – definition. Pearson Education Online Glossary:
<http://wps.pearsoned.co.uk/wps/media/objects/2143/2195136/glossary/glossary.html#B>
Letöltve: 2012-05-17

DAAD – 1. Platz des Erasmuswettbewerbs: „1 Jahr im Ausland” von Martin Müller.
<http://www.youtube.com/watch?v=t0KGqqGTY5I> Letöltve: 2012-11-16

Dem Ziel näher gekommen. Alumni aus 25 Jahren ERASMUS-Programm berichten. Nationale Agentur für EU-Hochschulzusammenarbeit im Deutschen Akademischen Austauschdienst (DAAD), 2011, Bonn.
http://eu.daad.de/imperia/md/content/eu/downloads/erasmus/publikationen/25_jahre_erasmus_alumniberichte.pdf Letöltve: 2012-11-17

ECTS Users' Guide. European Commission, Office for Official Publications of the European Communities, 2009, Luxembourg. http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-policy/doc/ects/guide_en.pdf Letöltve: 2012-08-21

ERASMUS 25 konferencia – Megnyitó. Dr. Kis Norbert, felsőoktatásért és tudománypolitikáért felelős helyettes államtitkár beszéde a budapesti „ERASMUS 25. Az Erasmus program hatásai a magyar felsőoktatásra” című konferencián. Budapest, ELTE-ÁJK, 2012. május 16.

Erasmus – Changing lives, opening minds for 25 years. European Commission, Publications Office of the European Union, 2012, Luxembourg

Erasmus – Facts, Figures & Trends. The European Union support for student and staff exchanges and university cooperation in 2010-11. European Commission, Publications Office of the European Union, 2012, Luxembourg
http://ec.europa.eu/education/pub/pdf/higher/erasmus1011_en.pdf Letöltve: 2012-08-22

ERASMUS – Feel it... Live it... Love it! Erasmus Student Network, é.n. , Maribor

EUA - 25th Anniversary of the Erasmus Programme. February 02, 2012.
http://www.eua.be/News/12-02-02/25th_anniversary_of_the_Erasmus_Programme.aspx
Letöltve: 2012-04-22

Exchange, employment and added value. Research Report of the ESN Survey 2011. Erasmus Student Network AISBL, Brussels 2012.
http://www.esn.org/sites/default/files/esnsurvey2011_web.pdf Letöltve: 2012-08-22

Halász Tibor [2000]: **Fizika. Haladó mozgás. Energiaváltozás.** Mozaik Oktatási Stúdió, Szeged

Hrubos Ildikó [2011]: **Örök felsőoktatási érték – változó hangsúlyokkal.** Educatio, 2011/2. 208-219. o.

Improving the participation in the Erasmus programme. Study. European Parliament, Directorate General for Internal Policies – Culture and Education. 2010, Brussels

Janz, Charlotte [2012]: **Europa feiert und studiert. Was macht man damit – Bildung oder Urlaub oder beides? Vor 25 Jahren vergab die EU die ersten Erasmus-Stipendien.** Badische Zeitung vom 04.09.2012, 10-11. o.

Kurucz Katalin [2012]: **Az Erasmus 25 pillanata.** In: Pályázati Pavilon, 2012. tavasz, 4-5. o.

Lajos Tamás [2005]: **A mobilitás mint a felsőoktatás erőforrása.** Educatio, 2005/2. 267-281. o.

Mapping mobility in European higher education. Volume I: Overview and trends. A study procured for the Directorate General for Education and Culture (DG EAC), of the European Commission. 2011, Brussels. http://ec.europa.eu/education/more-information/doc/2011/aca_en.pdf Letöltve: 2012-05-17

Maradandó benyomások és új távlatok – 25 éves az Erasmus. Az Európai Bizottság sajtóközleménye. <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/12/83&format=HTML&aged=0&language=HU&guiLanguage=fr> Letöltve: 2012-04-22

Nagy Zsuzsanna – Pásztor Attila – Hódi Ágnes – Tóth Edit – Hülber László [2012]: **Az Erasmus program keretében külföldön szerzett kreditek beszámítása itthon: helyzetképelemzés és jó gyakorlatok feltérképezése.** Bologna-füzetek 9. Tempus Közalapítvány, Budapest
http://www.tpf.hu/upload/docs/konyvtar/bologna/bologna_9_beliv.pdf Letöltve: 2012-08-23

PL- Poland. Erasmus student mobility (SM).
http://ec.europa.eu/education/erasmus/doc/stat/1011/countries/poland_en.pdf Letöltve: 2012-08-21

Press kit – Erasmus Student Network for 25th anniversary of the Erasmus Programme. http://www.esn.org/sites/default/files/Press_Kit_Erasmus_Student_Network_07.02.2012.pdf Letöltve: 2012-04-23

Tarnay István [2005]: **Külföldön tanuló magyar diákok jellemzői.** Educatio, 2005/2. 417-423. o.

Teichler, Ulrich [2003]: **Az európai felsőoktatási reformok főbb kérdései.** Educatio, 2003/1. 3-18. o.

Tempus Közalapítvány honlapja – az Erasmus mobilitás leírása:
http://www.tpf.hu/pages/content/index.php?page_id=578 Letöltve: 2012-08-21

The ERASMUS Programme - Studying in Europe and more. The added value of an Erasmus experience. http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-programme/erasmus_en.htm Letöltve: 2012-11-16

The importance of mobility. Why live and study abroad? Erasmus Student Network, 2012, Brussels

The official ERASMUS HYMN: Cheers for Erasmus!
<http://www.youtube.com/watch?v=tIw5u-SWBjc> Letöltve: 2012-11-16

Tyson, Adam [2011]: **The European perspective on 25 years of the ERASMUS programme: past, present and future.** In: *Mit ERASMUS im Ausland lernen und lehren (1987-2012). Das europäische Erfolgsprogramm feiert sein 25-jähriges Jubiläum.* Nationale Agentur für EU-Hochschulzusammenarbeit im Deutschen Akademischen Austauschdienst (DAAD), 2011, Bonn, 16-22. o:
http://eu.daad.de/imperia/md/content/eu/downloads/erasmus/publikationen/25_jahre_erasmus_jubilaeum.pdf Letöltve: 2012-11-17

UniLeben – 25 Jahre Erasmus: von wegen nur Party. In: *UNI-TIPP. Das kostenlose Uni-Magazin vom Stuttgart-Magazin LIFT.* Wintersemester 12/13, 4. o.

What's so great about an ever closer union anyway? – *Time*, 14 March, 2007:
<http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,1598997-2,00.html> Letöltve: 2012-03-17

Wuttig, Siegbert [2012]: **Die Entstehung des Programmnamens ERASMUS.** In: *Happy birthday, ERASMUS! Die Erfolgsgeschichte der Europäischen Union feiert ihr 25-jähriges Bestehen.* DAAD-Euroletter Sonderausgabe. Nationale Agentur für EU-Hochschulzusammenarbeit im Deutschen Akademischen Austauschdienst (DAAD), August 2012, Bonn, 9. o: http://eu.daad.de/imperia/md/content/eu/sonderausgabe_euroletter.pdf
Letöltve: 2012-11-17